

# PIRATERIA ONLINE: UN TIP DE INFRAȚIUNE FĂRĂ VICTIME

RADU USZKAI

**Is online piracy a victimless crime?** The purpose of my study is that of exploring whether the online piracy of music, movies and books should be regarded, from a moral and legal standpoint, as a victimless crime. First and foremost I will begin by presenting the general context of the debate, highlighting the relevance of the subject in the contemporary world. The next sections of the paper will focus on exploring the notions of victimless crimes and online piracy (or file sharing) as opposed to traditional forms of music or movie piracy. The bulk of my study will revolve around arguing that online file sharing is not harmful towards artists or the creative industry. Last but not least, my paper will conclude with a normative proposal: if online piracy is a victimless crime, then we should actively pursue its decriminalization.

**Keywords:** online piracy, file sharing, victimless crimes, BitTorrent, Intellectual Property, copyright.

## 1. ASPECTE PRELIMINARE: CONTEXT, TRENDURI DIGITALE ȘI RĂSPUNSURI LEGALE

Revoluțiile tehnologice aduc cu sine schimbări semnificative în ceea ce privește dinamica interacțiunilor sociale, a intuițiilor noastre morale, dar și la nivelul cadrului legal în care interacționăm<sup>1</sup>. Cazul tehnologiei informației este unul cu precădere interesant nu doar datorită promisiunilor pe care noile dezvoltări tehnologice le fac pentru îmbunătățirea vieților noastre ori în virtutea faptului că suntem contemporani cu aceste transformări, ci și pentru provocările morale și legale aduse unor probleme precum dreptul la intimitate, securitate, egalitate sau proprietate intelectuală<sup>2</sup>. Dezvoltarea și democratizarea accesului la computere și internet au jucat un rol decisiv în acest proces, însă accentul în cazul studiului de față va fi pus exclusiv asupra proprietății intelectuale și a unor aspecte care fac parte din această umbrelă de probleme: dreptul de autor și pirateria online.

<sup>1</sup> Pentru o analiză a impactului noii revoluții din tehnologia informației asupra societății și a nevoii de a cristaliza o nouă abordare etică în jurul acestor dezvoltări, vezi James H. Moor, *Why we need better ethics for emerging Technologies*, în "Ethics and Information Technology", 2005, 7(3): 111–119.

<sup>2</sup> O listă (nu exhaustivă însă) și o caracterizare generală a provocărilor morale pe care le ridică tehnologia informației poate fi consultată în Brey, Philip, *Computer Ethics* în Olsen, Jan Kyrre Berg; Pedersen, Stig Andur și Hendricks, Vincent F. (editori), "A Companion to the Philosophy of Technology", Oxford: Wiley-Blackwell, 2009, pp. 406–411.

Descărcarea de fișiere *via* internet (fie că ne referim la albume muzicale, filme ori cărți) a devenit, în ultimul deceniu, un fenomen ubicuu. Un rol decisiv în ubicuitatea acestor tipuri de „tranzacții” online l-a avut apariția și dezvoltarea protocolului BitTorrent, acesta facilitând interacțiunile dintre indivizii interesați de asemenea transferuri. Apariția acestui protocol (pe care îl voi caracteriza în curând din punct de vedere tehnic) nu a fost însă un tip de creație *ex nihilo*, ci a venit pe un fond deja existent al altor arhitecturi ce permit transferarea ori descărcarea de fișiere, precum Napster, LimeWire ori eMule. Popularitatea acestora a deschis calea unor discuții cu reverberații până în prezent în jurul unor probleme precum legitimitatea morală a drepturilor de autor sau pirateria în noua eră digitală.

Popularitatea asociată cu aceste modalități noi de schimburi sau transferuri de fișiere nu a atras însă doar atenția publicului (fie el specializat în filosofie morală ori științe juridice), ci și a autorităților, deoarece fișierele transferate și descărcate erau albume muzicale ori filme aflate sub protecția legală conferită de drepturile de autor. Lansat în anul 1999, Napster a fost primul program de partajare de fișiere de tip P2P<sup>3</sup> care a facilitat schimburi de muzică între utilizatori prin intermediul internetului. La nici un an după însă, Napster s-a aflat în mijlocul unui proces în care creatorii acestuia au fost acuzați de autoritățile din Statele Unite ale Americii de încălcarea drepturilor de autor ale unor artiști ori mari companii din industria creatoare de conținut media. Aceștia au pierdut procesul, iar în urma verdictului, activitatea Napster a fost suspendată<sup>4</sup>. Motivul pentru care Napster a atras atenția unor mari companii care operează în domeniul producției de bunuri intelectuale (de tipul muzică, filme ori cărți) și, ulterior, a autorităților americane a fost popularitatea avută în rândul utilizatorilor internetului. Spre exemplu, conform unui studiu realizat în anul 2000, 37% dintre utilizatorii de internet din SUA au ascultat sau au descărcat muzică utilizând internetul, iar dintre aceștia 54% au realizat acest lucru cu ajutorul Napster<sup>5</sup>.

Fenomenul partajării de fișiere online (ori al pirateriei online, așa cum este tratat din punct de vedere legal) a devenit unul global grație apariției (în anul 2001) și dezvoltării ulterioare a protocolului BitTorrent care, la doar 10 ani de existență, număra 100 de milioane de utilizatori. În plus, existau mai mulți utilizatori activi ai protocolului în anul 2011 decât în cazul unor aplicații precum YouTube ori Facebook<sup>6</sup>. Cum are loc partajarea de fișiere și descărcarea de albume muzicale ori

<sup>3</sup> „Peer-to-peer (P2P) file sharing” în original, în limba engleză. O traducere alternativă ar fi „împărtășirea de fișiere de la egal la egal/în comun”.

<sup>4</sup> Pentru mai multe detalii privitoare la istoria Napster și la procesul privind încălcarea drepturilor de autor, vezi Trevor Merridan, *Irresistible Forces. The Business Legacy of Napster and the Growth of the Underground Internet*, Oxford: Capstone, 2001.

<sup>5</sup> Amanda Lenhar, Susannah Fox, *Downloading Free Music: Interent Music Lovers Don't Think It's Stealing*, în “The Pew Internet & American Life Project's Online Music Report”, 2000, disponibil online: [pewinternet.org/Reports/2000/Downloading-Free-Music.aspx](http://pewinternet.org/Reports/2000/Downloading-Free-Music.aspx).

<sup>6</sup> Matt Hartley, *BitTorrent Turns Ten*, disponibil online: [business.financialpost.com/2011/07/01/bittorrentturns-ten/](http://business.financialpost.com/2011/07/01/bittorrentturns-ten/).

filme prin intermediul BitTorrent? Pe scurt<sup>7</sup>, protocolul funcționează prin intermediul unui grup de utilizatori care sunt interesați să descarce un fișier. Pentru a avea acces la conținutul vizat, aceștia trebuie să descarce de pe un site de indexare precum The Pirate Bay un fișier de tip *.torrent* care nu conține nicio informație privitoare la conținutul fișierului pe care utilizatorii doresc să îl descarce (cum ar fi un film ori un album muzical), ci doar date cu privire la locația unor părți ale acestuia. Accesul la filmul ori melodia dorită este mediat de acest proces de împărțire comună a unor bucăți din fișierul dorit, care apoi urmează a fi recompus în computerul utilizatorilor.

Succesul (mai concret popularitatea) acestui mod de a partaja și descărca filme ori albume muzicale rezidă, în opinia mea, chiar în arhitectura protocolului. În primul rând, accesul utilizatorilor este gratuit. Filmele sau albumele muzicale sunt achiziționate digital nu ca urmare a unei tranzacții monetare, ci (în majoritatea covârșitoare a cazurilor) cu titlu gratuit<sup>8</sup>. În plus, protocolul are încorporate premisele apariției unor norme ale cooperării dintre utilizatori care facilitează accesul la creații media pe care aceștia și le doresc. Aceste norme ale cooperării, încastrate sub forma unor norme sociale<sup>9</sup>, sunt însă în opoziție cu normele formale care guvernează lumea producțiilor intelectuale. Altfel spus, punerea la comun a unor filme sau albume muzicale și împărțirea lor cu alți utilizatori sunt activități care contravin legilor în vigoare privitoare la drepturile de autor.

Spre exemplu, cadrul legal din România care normează domeniul schimburilor de obiecte intelectuale din lumea digitală este fundamentat pe baza legii nr. 8/1996<sup>10</sup>. Scopul explicit al acestei legi este atât acela de a prezenta drepturile pe care un autor le are în relație cu propria lui creație (precum dreptul exclusiv al autorului de a lua decizii cu privire la reproducerea sau difuzarea operei în cauză, conform articolului 13), precum și pedepsele de care sunt pasibile persoanele care nu respectă acest drept de proprietate al unui autor.

Astfel, conform articolului 142, „Constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 3 ani sau cu amendă de la 700.000 lei la 7 milioane lei, dacă nu constituie o infracțiune mai gravă, fapta persoanei care, fără a avea consimțământul titularului drepturilor recunoscute prin prezenta lege, reproduce integral sau parțial o operă; difuzează o operă[...]”. Ținând cont de faptul că legea definește reproducerea unei opere drept crearea unei copii a acesteia, iar prin difuzare distribuirea acesteia (fără a menționa explicit dacă această activitate are un stimulent economic sau nu),

<sup>7</sup> Pentru o descriere mai largă a mecanismului pe baza căruia funcționează protocolul, vezi David Hales, Simon Patarin, *How to cheat BitTorrent and why nobody does*, 2005, disponibil online: [www.cfpm.org/~david/papers/19-eccs06.pdf](http://www.cfpm.org/~david/papers/19-eccs06.pdf).

<sup>8</sup> Metaforic spus, descărcarea unui fișier seamănă mai degrabă cu împrumutarea unei cărți de la o bibliotecă publică. În urma împrumutului însă, atât „biblioteca digitală”, cât și utilizatorul dețin o copie a cărții în cauză.

<sup>9</sup> Voi reveni asupra acestui aspect la finalul studiului.

<sup>10</sup> Textul complet al legii este disponibil online pe site-ul Camerei Deputaților: [www.cdep.ro/pls/legis/legis\\_pck.htm\\_act\\_text?id=10396](http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htm_act_text?id=10396).

partajarea de fișiere prin intermediul protocolului BitTorrent reprezintă, în perspectiva legii din România, o infracțiune ce poate fi pedepsită cu până la 3 ani de privare de libertate.

Cazul contextului legal din România este departe de a fi unul izolat. Conform unei legi federale intrată în vigoare în 1997 în SUA (No Electronic Theft Act<sup>11</sup>) încălcarea unui drept de autor este o infracțiune ce poate fi pedepsită cu maxim 5 ani de închisoare, respectiv cu amenzi în cuantum de până la 250.000 \$. În plus, tratate internaționale precum ACTA<sup>12</sup> (Anti-Counterfeiting Trade Agreement), negociate și semnate de SUA, Australia, Canada, precum și de unele state membre ale Uniunii Europene prevăd necesitatea introducerii de pedepse care nu se rezumă doar la amenzi, ci și la privarea de libertate în cazul persoanelor care încalcă un drept de proprietate intelectuală prin acțiuni care pot fi caracterizate drept piraterie online (precum partajarea de fișiere prin intermediul BitTorrent).

Pirateria online pare a fi, așadar, o infracțiune în toată regula, similară oricărui alt tip de furt. De aceea, utilizatorii unui protocol de tip BitTorrent pot fi privați de libertate ca urmare a partajării și descărcării de fișiere utilizând protocolul BitTorrent. Emblematic în istoria recentă privitoare la controversele din jurul acestui subiect rămâne cazul raidurilor poliției suedeze asupra fondatorilor site-ului The Pirate Bay din 2006, respectiv 2014, în urma cărora unii dintre fondatorii acestuia au primit condamnări cu executare în închisoare, dar și amenzi<sup>13</sup>. Sunt asemenea măsuri justificate ori reprezintă o dovadă a unui exces de zel din partea autorităților?

## 2. DEFINIȚII ȘI DISTINCȚII

În sens tradițional, prostituția și consumul (alături de traficul) de droguri sunt considerate exemplele paradigmatiche de infracțiuni fără victime. Care este elementul comun în cazul acestor activități?<sup>14</sup> După cum subliniază Schur și Bedau<sup>15</sup>, primul aspect pe care trebuie să-l avem în vedere atunci când ne propunem să definim ce este o infracțiune fără victime este existența unei tranzacții între două

<sup>11</sup> Conținutul legii este disponibil online: <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-105pub1147/content-detail.html>.

<sup>12</sup> Pentru o analiză a unora dintre implicațiilor legale și morale ale acordului, vezi Alberto J. Cerda Silva, *Enforcing Intellectual Property Rights by Diminishing Privacy: How the Anti-Counterfeiting Trade Agreement Jeopardizes the Right to Privacy*, în "American University Law Review", 2011, 26(3): 601–643.

<sup>13</sup> O prezentare a cazului The Pirate Bay până în anul 2013 poate fi găsită în Stefan Larsson, *Metaphors, Law and digital phenomena: the Swedish pirate bay court case*, în "International Journal of Law and Information Technology", 2013, 21(4): 354–379.

<sup>14</sup> Precum și în cazul altor activități care de-a lungul timpului au fost (ori încă mai sunt) ilegale de tipul jocurilor de noroc, vizionarea de materiale pornografice, adulterului, etc.

<sup>15</sup> Edwin M. Schur, Hugo Adam Bedau, *Victimless crimes: two sides of a controversy*, New Jersey: Practice Hall, 1974, apud: Jaishankar, Karuppannan, *Sexting: a new form of victimless crime?*, în "International Journal of Cyber Criminology", 2009, 3(1): 23.

sau mai multe părți care este fie dezaprobată social (prin diverse forme de blam moral ori ostracizare), fie legal. Cel de-al doilea tip de dezaprobare este unul cu precădere important deoarece acesta este cel prin intermediul căruia distingem între acțiuni, care pot fi considerate drept simple vicii, de acțiuni, care devin infracțiuni și care pot aduce, în consecință, pedepse sub forma unor amenzi ori a privării de libertate.

Până în acest punct am identificat doar genul proxim al unei definiții a unei infracțiuni fără victime. Diferența specifică dintre acțiuni precum un atentat terorist ori un jaf al unei bănci și consumul ori traficul de stupefiante rezidă în faptul că, deși toate aceste acțiuni au (sau pot avea) un caracter repugnant din punct de vedere social, ne este ușor să distingem în cazul primelor tipuri de infracțiuni care sunt victimele. De la persoanele care își pierd viața în urma unui atentat, la casierul unei bănci ori deponenții respectivei instituții, cu toții reprezintă indivizi care au suferit, pe alocuri, daune iremediabile. În cel de-al doilea caz însă, ne este mai dificil să discernem care sunt victimele infracțiunii. Desigur, într-un mod mai mult sau mai puțin metaforic, putem spune că societatea este afectată de existența celor care consumă ori fac trafic de droguri. În plus, mergând pe o linie kantiană, putem spune chiar că victima în cazul acestor acțiuni este chiar persoana care le comite, deoarece aceasta își încalcă unele datorii pe care le are cu privire la ea însăși în calitate de ființă rațională<sup>16</sup>.

Deși cu siguranță interesantă din punct de vedere filosofic, cu potențialele reverberații legale pe care le poate avea, perspectiva kantiană cu privire la daune și victime pare mai degrabă a fi în plan secund dacă o comparăm cu o altă abordare clasică, cea utilitarist-milliană. După cum argumentează Mill în încercarea sa de a identifica un principiu în virtutea căruia statul poate interveni utilizând forța, ingerințele în sfera privată din partea autorităților nu ar trebui să fie fundamentate pe noțiuni (mai degrabă) abstracte de tipul datoriilor față de sine. Desigur, în cazul în care un individ dorește să își facă sieși rău, acesta poate fi muștrat, dojenit sau sfătuit. El nu ar trebui să fie însă tras la răspundere cu privire la aceste acțiuni, ci doar pentru acelea care le pot dăuna altora. În cuvintele lui Mill, „unicul scop care îi îndreptățește pe oameni, individual sau colectiv, la ingerințe în sfera libertății de acțiune a oricărui dintre ei este autoapărarea; unicul țel în care puterea se poate exercita, în mod legitim, asupra oricărui membru al societății civilizate, împotriva voinței sale, este acela de a împiedica vătămarea altora”<sup>17</sup>.

Dacă interpretarea milliană cu privire la vătămare este corectă, noțiunea de victimă pare a presupune, așadar, un soi de daună (mai mult sau mai puțin

<sup>16</sup> Fundamentul datoriilor față de sine pentru Kant rezidă în faptul că, în virtutea Formulei Umanității, agenții morali trebuie să respecte natura rațională atât din ceilalți, cât și din ei înșiși. Pentru o analiză detaliată a perspectivei kantiene cu privire la datoriile față de sine, vezi Lara Denis, *Kant's ethics and Duties to Oneself*, în "Pacific Philosophical Quarterly", 1997, 78(4): 321–348. O discuție mai amplă privitoare la implementarea legală a datoriilor kantiene față de sine poate fi găsită în John M. Finnis, *Legal Enforcement of 'Duties to oneself': Kant vs. Neo-Kantians*, în "Columbia Law Review", 1987, 87(3): 433–456.

<sup>17</sup> John Stuart Mill, *Despre Libertate*, București, Humanitas, 2005, p. 55.

iremediabilă, însă palpabilă) pe care un individ sau un grup de indivizi o suferă. Desigur, a fi o victimă în această perspectivă nu presupune doar a avea de suportat un tip de agresiune fizică precum în cele două exemple pe care le-am discutat anterior. Dacă un agent comercial obține venituri prin inițiative antreprenoriale care cad sub incidența concurenței neloiale, atunci ceilalți agenți comerciali care acționează legal sunt victime ale acestei practici economice.

Pirateria cărților ori a muzicii, în sens tradițional, poate fi caracterizată drept o formă de concurență neloială și este departe de a fi un fenomen recent. Spre exemplu, încă din secolul al XVIII-lea Diderot<sup>18</sup> atrăgea atenția asupra faptului că editarea ilegală de cărți din Franța perioadei Iluministe aducea pierderi editorilor legali, care își asumau costul de a cumpăra de la autori dreptul de a le publica realizările intelectuale. Apariția și diversificarea modalităților de a stoca diverse conținuturi media, de la viniluri la casete, CD-uri ori DVD-uri au făcut posibile apariția „antreprenorilor pirați” și în cazul muzicii ori filmelor. Unul dintre elementele esențiale ale tranzacțiilor care aveau loc între vânzătorii de cărți, filme ori albume muzicale piratate și consumatori era aceea că respectivele tranzacții aveau o dimensiune pecuniară. Cu alte cuvinte, intenția din spatele acțiunii celor care practicau pirateria în sens tradițional era una de factură financiară. În acest proces, artiștii, companiile care le cumpărau drepturile de autor ori furnizorii de asemenea bunuri intelectuale erau victime deoarece pierderile pe care aceștia le sufereau puteau fi cuantificate prin încasările pe care acești antreprenori pirat le aveau.

Partajarea de fișiere prin intermediul BitTorrent, deși caracterizată din punct de vedere legal drept o formă de piraterie, este totuși o activitate diferită de cea pe care am descris-o anterior. Următoarea analogie va clarifica mai bine natura tranzacțiilor mediate digital care au loc între utilizatorii protocolului. Să presupunem că un individ își achiziționează un album muzical sub forma unui CD. Cunosând faptul că cei mai buni prieteni ai săi nu au resursele financiare necesare pentru a-și achiziționa respectivul album, acesta decide să-l împrumute de fiecare dată când ei își doresc respectivul CD.

Intuitiv, ne-ar fi dificil să afirmăm că această tranzacție ar fi una ilegală sau chiar imorală. Totuși, în acest caz unele persoane au acces la un tip de conținut media pentru care nu au plătit, artistul sau compania deținătoare a drepturilor de autor nefiind compensați în niciun fel. Împărtășirea de fișiere în comun prin intermediul BitTorrent se aseamănă însă cu exemplul discutat anterior. Cei care descarcă o copie digitală a unui album nu compensează în niciun fel un artist ori o companie, însă tranzacția nu are niciun stimulent financiar. După cum anticipam într-o secțiune precedentă, tranzacțiile care se petrec sunt asemănătoare cu cele dintr-o bibliotecă.

Chiar dacă această analogie ar fi corectă, criticii pirateriei online mai au o serie de ași în mânecă pentru a argumenta că aceste tranzacții nu sunt doar simple infracțiuni fără victime. Pe de-o parte, se argumentează că această activitate încalcă totuși un drept natural de proprietate pe care un autor îl are în legătură cu creația sa,

<sup>18</sup> Denis Diderot, *Letter on the book trade*, în “Deadealus”, 2012[1776], 131(2): 48–56.

fiind o formă de furt. Pe de cealaltă parte, propagarea și ubicuitatea acestei practici ar însemna că am putea ajunge în situația în care consumatorii vor opta, de regulă, să aibă acces la filme, cărți ori muzică fără a plăti. De aceea, stimulentele pe care creatorii ori companiile le au pentru a fi creativi ar fi mult mai mici, iar pe termen lung, întreaga societate ar avea de suferit. În următoarele două secțiuni voi explora în detaliu aceste două obiecții<sup>19</sup>.

### 3. ÎNCALCĂ PIRATERIA ONLINE DREPTURILE NATURALE ALE CREATORILOR?<sup>20</sup>

Înainte de a analiza argumentul lockean în favoarea drepturilor de autor, o distincție preliminară este necesară pentru a circumscrie mai bine universul discursiv: cea dintre obiecte ideale și substrat material. După cum subliniază Tom Palmer, „drepturile de proprietate intelectuală sunt drepturi cu privire la obiecte ideale, care trebuie distinse de substratul material la nivelul căruia acestea sunt instanțiate”<sup>21</sup>. Așadar, atunci când ne achiziționăm un CD cu un album muzical, noi devenim proprietarii unei copii a substratului material la nivelul căruia a fost instanțiată ideea compozitorului. Ideea compozitorului însă, în virtutea căruia acesta poate restricționa difuzarea sau copierea operei, nu a fost achiziționată ca urmare a tranzacției pe care noi am încheiat-o cu furnizorul albumului deoarece, din punct de vedere legal, aceasta îi aparține creatorului.

Un fundament moral pentru o asemenea prevedere legală se regăsește în teoria lockeană a drepturilor naturale. Punctul de plecare al teoriei lockeene a proprietății este constatarea că Dumnezeu le-a dat oamenilor toate obiectele în comun, dar și un drept de proprietate cu privire la ei înșiși: „deși Pământul și toate creaturile inferioare au fost date în comun tuturor oamenilor, fiecare om are, totuși, o proprietate asupra propriului său corp. Iar la această proprietate nimeni altcineva nu mai are niciun drept. Munca mâinilor sale îi aparține doar lui. Orice va scoate din starea de natură și o va amesteca alături de munca sa va deveni proprietatea sa. Iar orice obiect de acest tip scos din starea de natura va avea ceva anexat la el de

<sup>19</sup> Cele două teorii morale aduse în discuție în mod uzual pentru a argumenta în favoarea drepturilor de proprietate intelectuală (atât a drepturilor de autor, cât și a brevetelor) sunt cele două pe care le-am adus în discuție, și teoria lockeană a drepturilor naturale, și teoria utilitaristă. Cu toate acestea, cele două teorii nu acoperă întreaga paletă a abordărilor. Pentru o hartă completă argumentelor, vezi Peter S. Menell, *Intellectual Property: General Theories*, în Boudewijn Bouckaert, și Gerrit de Geest (editori), “Encyclopedia of Law & Economics”, vol. II, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2000.

<sup>20</sup> Am discutat anterior o parte a argumentelor din următoarele două secțiuni în Mihail-Valentin Cernea și Radu Uszkai, *The Clash Between Global Justice and Drug Patents: A Critical Analysis*, în “Public Reason”, 2012, 4(1–2): 210–221 și în Radu Uszkai, *Are Copyrights compatible with Human Rights?*, în “Romanian Journal of Analytic Philosophy”, 2014, 8(1): 5–20.

<sup>21</sup> Tom Palmer, *Are Patents and Copyrights Morally Justified? The Philosophy of Property Rights in Ideal Objects*, în “Harvard Journal of Law & Public Policy”, 1990, 3: 818.

către munca persoanei. Iar aceasta va exclude obiectul de la folosirea în comun de către ceilalți, deoarece munca este proprietatea de necontestat a celui care o prestează”<sup>22</sup>.

Așadar, procesul apropiării unui bun este mediat de actul amestecului muncii cu un obiect nedeținut anterior, cât timp acest proces nu încalcă clauza lockeană: o persoană devine proprietară pe un lot de pământ, spre exemplu, cât timp va lăsa pământ apropiabil la fel de mult și la fel de mult și pentru ceilalți. O dificultate a teoriei lockeene a drepturilor de autor este aceea că Locke vorbește doar despre bunuri materiale, în vreme ce drepturile de proprietate intelectuală se referă la bunuri imateriale. Pentru Robert Merges<sup>23</sup>, aceasta nu este însă o dificultate. Astfel, nimic nu ar trebui să ne oprească din a extinde logica apropiării din cazul obiectelor materiale asupra obiectelor imateriale de tipul ideilor, deoarece starea naturală despre care vorbește Locke este similară cu domeniul public al ideilor, iar accentul asupra amestecului muncii ca element al apropiării se aplică fără nicio problemă indiferent dacă vorbim despre loturi de pământ, biciclete, idei filosofice sau scenarii de film.

Dacă fundamentul legal al unui drept de autor este teoria lockeană a drepturilor naturale, atunci partajarea de fișiere ar putea fi considerată o încălcare a unui drept de proprietate. Pirateria online produce astfel victime, într-o măsură similară cu alte activități care atentează la proprietatea indivizilor. Este însă această perspectivă una corectă?

De-a lungul timpului, fundamentarea lockeană a drepturilor de autor a fost criticată pe mai multe paliere<sup>24</sup>. Ținând cont de obiectivul prezentei lucrări însă, voi insista asupra unui singur aspect pe care îl consider important: ontologia ideilor. Obiectele materiale, de tipul bicicletelor, au o proprietate care le diferențiază de cele imateriale, de tipul ideilor: sunt rare și rivale în consum. Astfel, două persoane nu pot merge în același timp pe aceeași bicicletă. Raritatea pare a fi, astfel, elementul explicativ pentru existența drepturilor de proprietate în cazul obiectelor materiale. Proprietatea pare a fi o instituție de care avem nevoie pentru a elimina sau cel puțin minimiza posibilitatea conflictului asupra obiectelor materiale: „însăși posibilitatea conflictului asupra unei resurse face ca aceasta să fie rară, iar în virtutea acestui fapt avem nevoie de un set de reguli etice care să guverneze utilizarea acesteia”<sup>25</sup>.

Ideile nu sunt însă asemănătoare bicicletelor. Două persoane pot asculta, în același timp, același album muzical ori citi aceeași carte. Așadar, ideile nu sunt rare și, prin extensie, nici rivale în consum. Impactul acestei concluzii asupra posibilității de a considera un autor drept victimă este, în opinia mea, unul major. Să luăm următorul exemplu inspirat de Stephen Kinsella. Să presupunem că suntem contemporani cu John Locke în vremea în care acesta scria *Al doilea tratat despre cărmuire*. După

<sup>22</sup> John Locke, *Two Treatise of Government*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988[1689], pp. 287–288.

<sup>23</sup> Robert Merges, *Justifying Intellectual Property*, Cambridge: Harvard University Press, 2011, pp. 33–34

<sup>24</sup> În cele două studii pe care le-am adus în discuție la începutul acestei secțiuni, am discutat in extenso perspectivele critice la adresa teoriei lockeene a drepturilor de autor.

<sup>25</sup> Stephen Kinsella, *Against Intellectual Property*, în “Journal of Libertarian Studies”, 2001, 15(2), p. 19.



ce achiziționăm cartea o copiem pentru a o face disponibilă și unui vecin care nu are resursele necesare pentru a o cumpăra. Este John Locke o victimă a acțiunii noastre, într-o măsură similară în care ar fi dacă i-am fura un ceainic din casă? Răspunsul este, cu siguranță, negativ: Locke rămâne, în continuare, atât cu bunul său tangibil (propria copie a cărții), cât și cu ideile pe care le-a avut atunci când a scris *Al doilea tratat*<sup>26</sup>.

Să presupunem că argumentul adus în discuție până în acest punct este corect, iar din perspectiva drepturilor naturale un autor nu devine o victimă în cazul în care aș decide să partajez prin intermediul protocolului BitTorrent o carte sau un album muzical. Ce stimulente ar mai avea însă autorii să mai fie creativi în lipsa posibilității ca aceștia să se întrețină din activitatea lor intelectuală?<sup>27</sup>

#### 4. ESTE PIRATERIA ONLINE DĂUNĂTOARE FINANCIAR?

Dacă strategia argumentativă lockeană este una de factură *a priori*, abordarea utilitaristă este una *a posteriori*. Pe scurt, cheia argumentului utilitarist rezidă în următorul deziderat: avem nevoie de normele sociale sau legale potrivite pentru a crește nivelul bunăstării dintr-o societate. Într-un sens trivial, existența operelor literare, a muzicii sau a filmelor crește bunăstarea și fericirea indivizilor dintr-o societate. De aceea, trebuie să le oferim creatorilor stimulentele necesare pentru ca aceștia să fie cât mai productivi, iar aceste stimulente sunt construite sub forma unor drepturi de proprietate<sup>28</sup>.

Au drepturile de autor un rol de stimulente? Le provoacă pirateria online daune artiștilor sau companiilor creatoare de conținut media? Ambele întrebări au un puternic element empiric. Cu alte cuvinte, trebuie să ne uităm la veniturile artiștilor și la numărul de descărcări online pentru a evalua impactul pirateriei online. Studiile empirice care își propun să analizeze aceste aspecte sunt împărțite. Spre exemplu, unele analize consideră că pirateria este cea mai mare amenințare la adresa industriei muzicale: „vânzările la nivel mondial au scăzut cu 7% în 2002. Federația Internațională a Industriei Fonografice atribuie acest declin numărului din ce în ce mai mare de descărcări de muzică de pe internet [...]. Milioane de opere protejate de drepturi de autor sunt disponibile pe internet, iar numărul acestora este în creștere deoarece

<sup>26</sup> În ipotezic scenariu prezentat anterior, Locke ar putea deveni o victimă a acțiunii mele de a-i copia cartea în anumite contexte particulare. Spre exemplu, dacă i-aș fi copiat cartea fără știrea lui și înainte ca aceasta să fie publicată, am putea argumenta, convingător, că i-am violat dreptul la intimitate al filosofului britanic.

<sup>27</sup> Dacă ne-am raporta exclusiv la marile creații intelectuale, fie ele literare, artistice sau filosofice, Hayek își exprimă scepticismul cu privire la necesitatea protecției legale sub forma unui drept de autor drept condiție de posibilitate pentru existența acestora: „Mă îndoiesc că există o singură mare operă literară pe care n-am fi avut-o dacă autorul acesteia n-ar fi avut parte de un drept exclusiv de proprietate sub forma unui drept de autor”; Friedrich August Hayek, *The Fatal Conceit. The Errors of Socialism*, Londra: Routledge, 1988, p. 36

<sup>28</sup> Pentru o perspectivă economică in extenso cu privire la rolul de stimulente al drepturilor de autor vezi William M. Landes și Richard A. Posner, *The Economic Structure of Intellectual Property Law*, Cambridge: Harvard University Press, 2003.

partajarea de fișiere devine una dintre activitățile cu cea mai mare creștere în mediul online<sup>29</sup>. Apoi, conform unui studiu recent realizat de EUIPO (European Union Intellectual Property Office) în anul 2016, studiul estimează că pierderile pe teritoriul Uniunii Europene cauzate de piraterie pentru industria muzicală (atât în forma tradițională, cât și cea online) ating 170 de milioane de euro<sup>30</sup>. Pe de altă parte, un alt raport realizat anterior (în anul 2013) pentru Comisia Europeană indică faptul că impactul pirateriei online asupra vânzărilor de muzică este pozitiv<sup>31</sup>. Aceste rezultate sunt consonante cu o cercetare realizată de Oberholzer-Gee și Strumpf<sup>32</sup>. Cei doi pleacă de la premisa că, deși există studii care indică faptul că vânzările de albume muzicale au scăzut ca urmare a apariției și popularității BitTorrent, nu putem trage concluzia că partajarea de fișiere le-a adus, per total, daune artiștilor. Astfel, ei scot în evidență că ceea ce le-a adus artiștilor pirateria online a fost o șansă de a obține, spre exemplu, venituri mai mari din concerte ori din publicitate, datorită notorietății pe care aceștia o dobândesc ca urmare a faptului că accesul la muzica lor este disponibilă nu doar celor care o achiziționează legal de la un magazin (fizic sau virtual).

Oberholzer-Gee și Strumpf subliniază că situația industriei muzicale nu este unică, trendul creșterii producției artistice totale făcându-și simțit prezența și în alte medii artistice: „Spre exemplu, numărul total de filme la nivel global anual a crescut de la 387 în 2003 până la 4989 în 2007. Țările în care pirateria filmelor este un fenomen ubicuu au cunoscut, la rândul lor, creșteri ale ritmului producției cinematografice. Astfel, în Coreea de Sud numărul lor total a crescut de la 80 la 124, în India de la 877 la 1164, iar în China de la 140 la 402. În această perioadă, producția de filme de lung metraj din SUA a crescut de la 459, în 2003, la 590 în 2007.”<sup>33</sup>

O privire mai atentă asupra industriei cinematografice va aduce un element adițional acestei discuții privitoare la cât de dăunătoare este practica pirateriei online asupra veniturilor creatorilor sau companiilor creatoare de conținut<sup>34</sup>. În Tabelul 1<sup>35</sup> am realizat o listă a celor mai piratate filme ale anului 2013 alături de alte informații

<sup>29</sup> Jhy-Shen Chiou et. al., *The Antecedents of Music Piracy Attitudes and Intentions*, în “Journal of Business Ethics”, 2005, 57: 161.

<sup>30</sup> *The Economic Cost of IPR Infringement in the Recorded Music Industry*, disponibil online: [euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document\\_library/observatory/resources/research-and-studies/ip\\_infringement/study7/Music\\_industry\\_en.pdf](http://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/resources/research-and-studies/ip_infringement/study7/Music_industry_en.pdf).

<sup>31</sup> Luis Aguiar, Bertin Martens, *Digital Music Consumption on the Internet: Evidence from Clickstream Data*, disponibil online: [ipts.jrc.ec.europa.eu/publications/pub.cfm?id=6084](http://ipts.jrc.ec.europa.eu/publications/pub.cfm?id=6084).

<sup>32</sup> Felix Oberholzer-Gee, Koleman Strumpf, *File-Sharing and Copyright*, în Josh Lerner și Scott Stern (editori), “Innovation Policy and the Economy”, vol. 10, University of Chicago Press, Chicago, 2010.

<sup>33</sup> *Ibidem*, p. 49.

<sup>34</sup> Am dezvoltat pe larg acest studiu de caz în cadrul cercetării mele doctorale „Aspecte etice ale procesului de partajare de fișiere prin protocolul BitTorrent: între Proprietate Intelectuală și evoluția cooperării”.

<sup>35</sup> Datele privitoare la cele mai descărcate filme ale anului 2013 le-am preluat de pe portalul de specialitate TorrentFreak și sunt disponibile online la: [torrentfreak.com/the-hobbit-most-pirated-film-of-2013-131231/](http://torrentfreak.com/the-hobbit-most-pirated-film-of-2013-131231/). De asemenea, pentru informațiile privitoare la încasările respectivelor filme m-am bazat pe datele identificate pe paginile de Wikipedia ale fiecărui film.

importante pentru a evalua efectul partajării lor prin intermediul BitTorrent: costurile de producție, numărul de descărcări și încasările pe care producătorii le-au obținut prin proiectarea în cinematografe, vânzările de DVD-uri sau veniturile din activități de marketing. Dacă perspectiva utilitaristă ar fi corectă, ar trebui să ne așteptăm ca, în cazul filmelor cu bugete mari și descărcate în exces, să constatăm o lovitură financiară pentru producători, în virtutea faptului că oamenii n-ar mai fi dispuși să plătească un bilet pentru un film la cinematograful dacă ar putea viziona aceeași producție cinematografică pe propriul computer.

Dacă analizăm raportul dintre costurile de producție ale filmelor, numărul de descărcări ilegale, respectiv încasările filmelor, vom descoperi că impactul pirateriei online este chiar departe de a fi negativ asupra veniturilor producătorilor sau asupra bunăstării altor părți implicate de tipul scenariștilor sau actorilor. Iar acest fenomen se petrece în ciuda faptului că există un public considerabil care are acces prin intermediul împărtășirii comune de fișiere prin intermediul BitTorrent la filme.

Să ne uităm, în primul rând, la cazul celui mai piratat film al anului 2013, *The Hobbit: An Unexpected Journey*. Deși producția cinematografică a costat o sumă considerabilă (425 de milioane de \$) și a fost descărcată de 8,4 milioane de ori, încasările au ajuns în anul 2014 la o sumă de aproape cinci ori mai mare decât costurile inițiale: 2 miliarde de \$. Dacă pirateria online este o activitate care dăunează industriei cinematografice, despre cine se poate spune, în acest caz, că este o victimă a partajării filmului? În primul rând, costurile preliminare asociate cu realizarea acestui film (cum ar fi la plata actorilor și scenariștilor) au fost amortizate. Apoi, suma rămasă de pe urma amortizării investiției inițiale (cele 1,5 miliarde de \$) poate fi considerată profitul pe care producătorii îl merită în virtutea riscului asociat cu investiția în cauză.

Tabelul 1

Loc	Numele filmului	Costuri de producție <sup>36</sup>	Descărcări	Încasări
1.	The Hobbit: An unexpected Journey	425	8,4	1,97 mld
2.	Django Unchained	100	8,1	452,3 milioane
3.	Fast and Furious 6	160	7,9	788,7 milioane
4.	Iron Man 3	200	7,6	1,21 mld
5.	Silver Linings Playbook	21	7,5	236,4 milioane
6.	Star Trek: Into the Darkness	185	7,4	467,3 milioane
7.	Gangster Squad	60	7,2	105,2 milioane
8.	Now You See Me	75	7	351,7 milioane
9.	The Hangover: Part 3	103	6,9	362 milioane
10.	World War Z	190	6,7	540 milioane

Proporția dintre costurile asociate cu producția filmului și încasările avute în contextul în care numărul de descărcări ale fiecăruia este de ordinul milioane se

<sup>36</sup> Costurile de producție și încasările sunt exprimate în milioane de dolari americani, în vreme ce descărcările sunt exprimate în milioane.

menține și în cazul celorlalte filme din Tabelul 1. Astfel, marea majoritate a filmelor a avut încasări în jur de cinci ori mai mari decât costurile de producție. Surprinzător este cazul filmului aflat la mijlocul clasamentului celor mai piratate filme, *Silver Linings Playbook*, care cu un buget de 21 de milioane de \$ a avut încasări de zece ori mai mari, în contextul în care a fost descărcat de 7,5 milioane de ori.

Dacă ne uităm așadar la raportul dintre costuri, descărcări și încasări, cu greu s-ar putea aserta că industria cinematografică este o victimă a pirateriei online în ciuda retoricii oficiale a marilor companii. Și în cazul producțiilor mai mici cu greu s-ar putea afirma că partajarea lor prin BitTorrent le dăunează, deoarece am putea considera această activitate o formă de marketing gratuit de care acestea beneficiază și pe baza căreia regizorii, scenariștii sau actorii pot dobândi notorietatea de care au nevoie pentru a atrage investiții din partea marilor producători.

## 5. CONSIDERAȚII FINALE ȘI IMPLICAȚII NORMATIVE

După cum am arătat în prima secțiune a lucrării, pirateria online este o activitate care în actualul cadru legal (atât în România, cât și în marea majoritate a țărilor occidentale) este o infracțiune similară cu altele, de tipul furtului. Legea nu face însă nicio distincție între formele clasice de piraterie, care presupun stimulente financiare, și partajarea de fișiere prin intermediul protocolului BitTorrent, unde tranzacțiile se petrec mai degrabă sub forma unor donații. Prin intermediul acestui protocol utilizatorii internetului au astfel acces la o bibliotecă digitală.

În plus, această formă de piraterie nu încalcă drepturile naturale de autor ale creatorilor deoarece bunurile imateriale, de tipul ideilor, nu sunt rare sau rivale în consum precum obiectele materiale. Nu în ultimul rând, întrebarea privitoare la impactul descărcărilor de muzică sau filme asupra veniturilor rămâne una deschisă. Deși există unele studii care evidențiază daunele pe care pirateria online le provoacă asupra veniturilor artiștilor sau producătorilor, alte studii evidențiază că pirateria online este departe de a avea un impact negativ.

Așadar, deși din punct de vedere legal este definită drept o infracțiune, partajarea de fișiere prin BitTorrent nu pare a produce victime (cel puțin nu în sensul în care alte infracțiuni de tipul furtului o fac). În literatura academică<sup>37</sup>, discuțiile în jurul infracțiunilor fără victime se concentrează, printre altele, asupra decriminalizării lor în contextul absenței unor victime în urma tranzacțiilor petrecute. În primul rând, asemenea altor cazuri de infracțiuni fără victime, pedepsirea pirateriei online presupune costuri adiționale pentru prinderea, judecarea și încarcerarea piraților digitali,

<sup>37</sup> Pentru mai multe detalii, vezi A.J. David Richards, *Commercial Sex and the Rights of the Person: A Moral Argument for the Decriminalization of Prostitution*, în "University of Pennsylvania Law Review", 1979, 172(5): 1195–1287 și Caitlin Elizabeth Hughes, Alex Stevens, *What Can We Learn From the Portuguese Decriminalization of Illicit Drugs?*, în "The British Journal of Criminology", 2010, 50(6): 999–1022.

costuri care pot deraia cheltuieli publice care ar putea fi folosite mai eficient în pedepsirea unor infracțiuni care provoacă victime sau daune palpabile. Adicional însă, există o particularitate a fenomenului împărtășirii comune de fișiere. Astfel, după cum observă Svensson și Larsson, popularitatea, proliferarea și neglijarea normelor legale privitoare la drepturile de autor în mediul digital țin de absența unor norme sociale care să întărească normele formale în vigoare: „sondajul pe care l-am realizat arată că o posibilă cauză pentru care oamenii, în general, ignoră drepturile de autor în mediul online este lipsa de norme sociale care să întărească aspectele legislative”<sup>38</sup>. Indivizii care interacționează prin intermediul protocolului BitTorrent par a recunoaște mai degrabă existența unor norme sociale ale copierii, a căror existență ar putea fi explicată, cel puțin parțial, prin similaritatea dintre idei și bunuri publice.

Nu în ultimul rând, percepția în cazul generației tinere cu privire la pirateria online este departe de a fi una eminentemente negativă. Conform unui studiu recent<sup>39</sup>, deși jumătate dintr-un grup de studenți pe care s-a realizat cercetarea consideră că descărcarea de materiale protejate de un drept de autor nu este acceptabilă din punct de vedere moral, majoritatea tinerilor întrebați recomandă însă această practică. Care pot fi consecințele, pe termen lung, ale acestui trend? „Este posibil ca discrepanța dintre așteptările privitoare la comportamentul corect din punct de vedere etic și realitate va forța o schimbare, iar o soluție de mijloc ar putea să apară fie prin adaptarea cadrului legal (ca în cazul prohibiției alcoolului) fie prin dezvoltarea unor noi modele de afaceri care vor reuși să creeze o punte de legătură între aspectele legale și realitatea interacțiunilor”<sup>40</sup>.

#### BIBLIOGRAFIE

- Aguiar, Luis, Martens, Bertin, *Digital Music Consumption on the Internet: Evidence from Clickstream Data*, disponibil online: [ipts.ec.europa.eu/publications/pub.cfm?id=6084](http://ipts.ec.europa.eu/publications/pub.cfm?id=6084)
- Altschuller, Shoshana, Benbunan-Fich, Raquel, *Is music downloading the new prohibition? What students reveal through an ethical dilemma*, în “Ethics and Information Technology”, 2009, 11(1): 49–56.
- Brey, Philip, *Computer Ethics* în Olsen, Jan Kyrre Berg; Pedersen, Stig Andur și Hendricks, Vincent F. (editori), „A Companion to the Philosophy of Technology”, Oxford: Wiley-Blackwell, 2009.
- Cerneș, Mihail-Valentin și Uszkai, Radu, *The Clash Between Global Justice and Drug Patents: A Critical Analysis*, în “Public Reason”, 2012, 4(1–2): 210–221.
- Chiou, Jhy-shen *et. al.*, *The Antecedents of Music Piracy Attitudes and Intentions*, în “Journal of Business Ethics”, 2005, 57: 161–174.
- Diderot, Denis, *Letter on the book trade*, în “Daedalus”, 2012[1776], 131(2): 48–56.

<sup>38</sup> Måns Svensson, Stefan Larsson, *Intellectual Property Law compliance in Europe: Illegal file sharing and the role of social norms*, în “New Media Society”, 2012, 14(7), p. 1158.

<sup>39</sup> Shoshana Altschuller, Raquel Benbunan-Fich, *Is music downloading the new prohibition? What students reveal through an ethical dilemma*, în “Ethics and Information Technology”, 2009, 11(1): 49–56.

<sup>40</sup> *Ibidem*, p. 55.

- Denis, Lara, *Kant's ethics and Duties to Oneself*, în "Pacific Philosophical Quarterly", 1997, 78(4): 321–348.
- Finnis, John M., *Legal Enforcement of 'Duties to oneself': Kant vs. Neo-Kantians*, în "Columbia Law Review", 1987, 87(3): 433–456.
- Hales, David, Patarin, Simon, *How to cheat BitTorrent and why nobody does*, 2005, disponibil online: [www.cfpm.org/~david/papers/19-eccs06.pdf](http://www.cfpm.org/~david/papers/19-eccs06.pdf).
- Hayek, Friedrich August, *The Fatal Conceit. The Errors of Socialism*, Londra: Routledge, 1988.
- Hughes Caitlin Elizabeth, Stevens, Alex, *What Can We Learn From the Portuguese Decriminalization of Illicit Drugs?*, în "The British Journal of Criminology", 2010, 50(6): 999–1022.
- Jaishankar, Karuppannan, *Sexting: a new form of victimless crime?*, "International Journal of Cyber Criminology", 2009, 3(1): 21–25.
- Kinsella, Stephen, *Against Intellectual Property*, în "Journal of Libertarian Studies", 2001, 15(2): 1–53.
- Landes, William M., Posner, Richard A., *The Economic Structure of Intellectual Property Law*, Cambridge: Harvard University Press, 2003.
- Larsson, Stefan, *Metaphors, Law and digital phenomena: the Swedish pirate bay court case*, "International Journal of Law and Information Technology", 2013, 21(4): 354–379.
- Lenhar, Amanda, Fox, Susannah, „Downloading Free Music: Interent Music Lovers Don't Think It's Stealing”, în *The Pew Internet & American Life Project's Online Music Report*, 2000, disponibil online: [pewinternet.org/Reports/2000/Downloading-Free-Music.aspx](http://pewinternet.org/Reports/2000/Downloading-Free-Music.aspx)
- Locke, John, *Two Treatise of Government*, Cambridge: Cambridge University Press, 1988[1689]
- Menell, Peter S., *Intellectual Property: General Theories*, în Bouckaert, Boudewijn și Geest, de Gerrit (editori), "Encyclopedia of Law & Economics", vol. II, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2000.
- Merges, Robert, *Justifying Intellectual Property*, Cambridge: Harvard University Press, 2011.
- Merridan, Trevor, *Irresistible Forces. The Business Legacy of Napster and the Growth of the Underground Internet*, Oxford: Capstone, 2001.
- Mill, John Stuart, *Despre Libertate*, București: Humanitas, 2005.
- Moor, James H., *Why we need better ethics for emerging Technologies*, în "Ethics and Information Technology", 2005, 7(3): 111–119.
- Oberholzer-Gee, Felix, Strumpf, Koleman, *File-Sharing and Copyright*, în Lerner, Josh și Stern, Scott (editori), "Innovation Policy and the Economy", vol. 10, University of Chicago Press, Chicago, 2010.
- Palmer, Tom, *Are Patents and Copyrights Morally Justified? The Philosophy of Property Rights in Ideal Objects*, în "Harvard Journal of Law & Public Policy", 1990, 13(3):817–875.
- Richards, David A.J., *Commercial Sex and the Rights of the Person: A Moral Argument for the Decriminalization of Prostitution*, în "University of Pennsylvania Law Review", 1979, 172(5): 1195–1287.
- Schur, Edwin M., Bedau, Hugo Adam, *Victimless crimes: two sides of a controversy*, New Jersey: Practice Hall, 1974.
- Silva, Alberto J. Cerda, *Enforcing Intellectual Property Rights by Diminishing Privacy: How the Anti-Counterfeiting Trade Agreement Jeopardizes the Right to Privacy*, în "American University Law Review", 2011, 26(3): 601–643.
- Svensson, Måns, Larsson, Stefan, *Intellectual Property Law compliance in Europe: Illegal file sharing and the role of social norms*, în "New Media Society", 2012, 14(7): 1147–1163.
- The Economic Cost of IPR Infringement in the Recorded Music Industry*, disponibil online: [euipo.europa.eu/tunnelweb/secure/webdav/guest/document\\_library/observatory/resources/research-and-studies/ip\\_infringement/study7/Music\\_industry\\_en.pdf](http://euipo.europa.eu/tunnelweb/secure/webdav/guest/document_library/observatory/resources/research-and-studies/ip_infringement/study7/Music_industry_en.pdf)
- Uszkai, Radu, *Are Copyrights compatible with Human Rights?*, în "Romanian Journal of Analytic Philosophy", 2014, 8(1): 5–20.

Acest articol este rezultatul unei cercetări finanțate printr-un grant al Unității Executive pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării, CNCS – UEFISCDI, proiectul cu numărul PN-II-RU-TE-2014-4-1846.